

УДК 37.091.313:374.091

DOI <https://doi.org/10.32782/hst-2024-19-96-05>

ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ РОЛІ ОСВІТИ ТА УНІВЕРСИТЕТУ У ПРИЗМІ ФІЛОСОФСЬКО-АНТРОПОЛОГІЧНИХ КОНЦЕПЦІЙ

ІГОР, КИВЛЮК¹

Анотація

Важливість освіти та університетів у XXI столітті складно переоцінити. Освіта – це ключ до особистого розвитку, соціальної мобільності та економічного процвітання. Університети та освітня система відіграють надважливу роль у суспільному розвитку та формуванні майбутнього, у підготовці кваліфікованих кадрів, розвитку наукових досліджень та інновацій, а також у формуванні активних громадян. Мета дослідження – проаналізувати переосмислення ролі освіти та університету у призмі філософсько-антропологічних концепцій. Протягом останніх десятиліть зростає усвідомлення необхідності адаптації цих інституцій до змін у світі. Ці зміни є суттєвими і від того, як ми зможемо переосмислити та реформувати систему освіти, залежить наше майбутнє. Ця стаття присвячена актуальній темі переосмислення ролі освіти та університету в сучасному світі. Зазначаються ключові проблеми, з якими стикається сучасна освітня система, включаючи швидкі технологічні зміни, глобалізацію та зміни в потребах ринку праці. Висвітлюються стратегії та ініціативи, спрямовані на адаптацію освіти та університетів до нових умов, такі як інноваційні методи навчання, міждисциплінарний підхід та активна співпраця зі суспільством. Досліджуються ключові аспекти переосмислення ролі освіти та університету, а також надається висновок щодо необхідності постійного вдосконалення та адаптації освітньої системи до сучасних викликів. Також у тексті статті наводяться і можливі негативні фактори і виклики, які будуть мати місце у майбутньому через впровадження кардинальних змін в уже усталені освітні процеси. Загалом, зміна ролі університетів та освіти в сучасному світі відображає їхню важливість як мотора прогресу та розвитку суспільства. Реалізація цих змін вимагає від університетів постійного адаптування та інноваційного підходу до навчання, щоб готувати студентів до складних викликів майбутнього. Ця стаття спрямована на педагогічних працівників, вчених, студентів та всіх, хто цікавиться майбутнім освіти та її впливом на розвиток суспільства. Спрямованість на інновації, гнучкість, міждисциплінарний підхід та партнерство зі суспільством є ключовими складовими, які допоможуть університетам відповісти на виклики та забезпечити якісну освіту для майбутніх поколінь. Запропоновані стратегії та підходи мають потенціал не лише змінити освітню систему, а й позитивно вплинути на розвиток суспільства в цілому. Прийняття цих змін вимагає спільних зусиль університетів, політичних урядів, громадськості та інших зацікавлених сторін.

Ключові слова: філософія освіти, освіта XXI століття, трансформація освіти, навчання, глобалізація, університет, інформаційне суспільство.

Актуальність теми дослідження

Сучасний світ швидко змінюється під впливом технологій, глобалізації та економічних перетворень, що вимагає від освіти та університетів адаптуватися до нових умов і відповідати потребам сучасного суспільства. Потреба у гнучкій, інноваційній та глобально-орієнтованій освіті стає все більш очевидною, але традиційні моделі навчання та вищої освіти залишаються обмеженими у відповіді на ці потреби.

Постановка проблеми

У сучасному світі, з його швидкими технологічними змінами, демографічними зрушеннями та складними глобальними викликами, освіта та університети зіштовхуються із серйозними викликами. Традиційні ролі і функції освіти та вищих навчальних закладів вимагають пере-

осмислення, оскільки суспільство стикається з новими вимогами та очікуваннями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Багато світових та вітчизняних мислителів та науковців звертали увагу на роль освіти та університету у сучасному світі: М. Нуссбаум, К. Ясперс, Б. Ріддінгс, Е. Тоффлер, Д. Белл, Н. Бойченко, Н. Дем'яненко, М. Зубрицька, В. Кремень, М. Рогожа, С. Курбатов, Т. Калюжна та ін. Однак питання актуальності не є досконалим розкритим, враховуючі шалені темпи змін сьогодення.

Постановка завдань

Оглянути традиційні функції та завдання освіти та університету і їх відповідність сучасним потребам суспільства та ринку праці. Дослідити вплив інформаційних та комунікаційних технологій на навчальний процес та роль університетів у цьому контексті та обговорити можливі шляхи переосмислення ролі освіти та університету у сучасному світі, звертаючи увагу на інноваційні

Corresponding author:

¹ Державний торговельно-економічний університет (Київ, Україна)
E-mail: i.kyvlyuk@knute.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1092-9126>

підходи, потреби ринку праці, вплив технологій та виклики глобалізації.

Виклад основного матеріалу

Якою має бути освіта у XXI столітті? На яких принципах має ґрунтуватися постмодерна освіта? Розгортання епохи знань з кінця 1990-х років спричинило далекосяжні трансформації щодо напрямку та акцентів формальної освіти, а також способів її забезпечення. На іншому рівні освітній дискурс також розвинувся у різноманітних, інноваційних напрямках, заснованих на знаннях. Цей розвиток відкрив множинність можливих футуристичних способів навчання, особливо у сфері онлайн-співпраці. Коротше кажучи, значення знань і навчання були і продовжують переосмислюватись. Окрім передачі важливих знань, роль освіти у розвитку людської особистості та забезпеченні участі в житті суспільства стає все більш складною і, водночас, більш важливою. Це одночасно є викликом і можливістю для галузі та її працівників.

“Глобалізаційні процеси відкривають кордони між державами і континентами, інтегрують досягнення різних культур в єдину культуру, часто уніфікуючи унікальні процеси. Університет опинився в епіцентрі трансформацій, провідною рисою яких є збільшення питомої ваги гранично широко зрозумілої соціально орієнтованої діяльності.” – таку думку висловлюють М. Рогожа та С. Курбатов (Рогожа, Курбатов, 2017).

У той час як цифрова революція породила абсолютно нову економіку, економіка знань, її вплив, глобалізація в поєднанні з новою економікою та технологічними можливостями є неоднозначним і, можливо, проблематичним. Під виглядом "ефективності" та "професіоналізму" на системи державної освіти впливають численні внутрішні та зовнішні очікування. Політичні зміни змістили фокус державної освіти в бік таких цілей, як застосування нових технологій навчання або отримання вищих балів у міжнародних порівняльних тестах. Як наслідок, замість того, щоб стати ширшими, універсальнішими і плюралістичнішими, навчальні програми стали більш лінійними і уніфікованими, починаючи з дошкільної освіти і закінчуючи вищою освітою включно. Саме тому державні системи освіти стають дедалі більш раціоналізованими. Ці зміни, які беруть свій початок з кінця 1980-х років, відбулися на глобальному рівні, представляючи собою певний неявний порядок глобальної освітньої реформи. Цей пізній зсув у бік освіт-

ньої політики, орієнтованої на економіку, ще раз зміцнив позицію освіти, яка по суті розуміється як "продукт", а не як "суб'єктивний процес розвитку". Найбільш вражаючим описом цих тенденцій залишається книга Данієла Белла "Прихід постіндустріального суспільства" (Белл, 1996).

Белл розглядає освіту як ключовий елемент у переході до постіндустріального суспільства, де освіта стає основою для економічного та соціального успіху. Він підкреслює важливість набуття навичок, пов'язаних з інформаційними технологіями, а також розвиток критичного мислення та творчості.

У своїх дослідженнях Белл звертає увагу на те, що "сучасна освіта повинна бути адаптивною і гнучкою, враховуючи швидкі зміни в технологіях та суспільстві" (Белл, 1996). Він також акцентує на важливості життєвих навичок, таких як самодисципліна, співпраця та емпатія, які стають все більш важливими в постіндустріальному суспільстві.

Навчання, безумовно, є одним з найбільш змінних видів людської діяльності внаслідок цифрової революції з її доступністю інформації та знань у будь-який час і в будь-якому. По-перше, однією з найбільш очевидних змін є зміна балансу навчальної діяльності від викладача до здобувача знань, який відіграє більш активну роль, що призводить до необхідності для організацій переосмислити те, як люди навчаються. По-друге, на зміст навчання, ймовірно, глибоко вплинуть цифрові інновації, які принесуть більш системний погляд на навички та компетенції, в тому числі й навички, які необхідно набутти, що вимагатиме від організацій переосмислення того, чого навчаються люди. По-третє, велика гнучкість цифрових інструментів дозволяє здійснювати навчальну діяльність майже будь-де і будь-коли на будь-якому пристрої, тому організаціям необхідно переосмислити, де і коли люди навчаються. Як висновок, навчання в цифрову епоху може стати основою креативного суспільства.

Щодо вищої освіти, то її характерними ознаками є "єдність соціального, культурного, економічного та наукового середовища, яке на основі системності та взаємодії формує певний інтегральний модернізаційний результат, що виявляється у процесах удосконаленого відтворення суспільства"; "для вищої освіти показовим є системне відтворення на високому інтелектуальному і культурному рівнях одночасно всіх елементів процесу набуття, відновлення і продукування

знань: джерела знань (науки), носія знань (викладача), об'єкта та суб'єкта знань (здобувача)" (Калюжна, 2006).

Саме тому, існує потреба докорінно змінити спосіб проведення навчальних заходів. Замість моделі централізованого контролю, коли викладач викладає матеріал учасникам у повній аудиторії, тепер можливий більш підприємницький підхід до навчання завдяки використанню цифрових інструментів. Учасники можуть стати більш активними і самостійними здобувачами, а викладач виступає у ролі консультанта. Замість того, щоб ділити навчальні теми на окремі предмети, тепер можна зосередитися на темах і проектах, які пронизують усі дисципліни, використовуючи переваги зв'язків між різними галузями знань. Також традиційний поділ учасників за віком, статусом та досвідом стає застарілим у цифрову епоху, коли учасники різного походження заохочуються до спільної роботи над проектами, що дозволяє їм вчитися один в одного і вчитися, навчаючи один одного, включаючи знамениті ситуації зворотного наставництва, коли молодші навчають старших новим цифровим навичкам та компетенціям.

А що можна сказати про саму сутність навчання? Багато того, чого люди навчаються сьогодні, було розроблено для доцифрової епохи. Існує нагальна потреба змінити зміст навичок і компетенцій, які необхідно набувати і розвивати в цифрову епоху. Одна з причин очевидна: організації повинні готувати учасників з новими навичками та ідеями, необхідними для життя і роботи в цифровому суспільстві, і особливо зростаюче значення набутих навичок. Є й друга, більш тонка причина: нові технології змінюють не тільки те, що учасники повинні вивчати, але й те, що вони можуть вивчати. Існує багато ідей і тем, які завжди були важливими, але залишалися поза межами традиційного навчання, оскільки їх було надто складно викладати і засвоювати за допомогою доцифрових засобів навчання. Деякі з цих ідей тепер доступні завдяки творчому використанню нових цифрових технологій. Наприклад, здобувачі тепер можуть використовувати симуляції для вивчення новітніх способів діяльності та мислення, що ілюструється дедалі ширшим використанням доповненої та віртуальної реальності для розвитку нових навичок і компетенцій. Деякі ідеї, які раніше були зарезервовані для кількох фахівців в університетах і дослідницьких центрах, можуть бути поширені і засвоєні набагато

раніше набагато більшою кількістю людей завдяки онлайн-курсам.

Нарешті, і це, мабуть, найважливіше, існує нагальна потреба трансформувати навчальні програми таким чином, щоб вони менше зосереджувалися на речах, які потрібно знати, а більше - на стратегіях вивчення того, чого ви не знаєте. Оскільки нові технології продовжують прискорювати темпи змін у всіх сферах життя людей, навчання, щоб стати кращим здобувачем знань, набагато важливіше, ніж вивчення, наприклад, новітніх фінансових чи маркетингових інструментів.

У цифрову епоху навчання може і повинно стати щоденним і безперервним досвідом. Можливості для навчання існують не лише в школах чи університетах, але й вдома, у громадських центрах, практично будь-де. Експоненціальний розвиток коворкінгів по всій планеті є яскравим свідченням повсюдного поширення нових часових і географічних навчальних просторів. У цьому ж ключі узагальнення навчальних інструментів, розроблених для мобільних пристроїв, є яскравою ілюстрацією кардинальної зміни традиційного досвіду навчання, який в першу чергу визначався єдністю часу і місця.

Однак, чи матимуть запропоновані зміни негативний вплив на освіту в цілому? Всі ці зміни спонукають і до переосмислення ролі та статусу університету, які виявляються загальною діагностикою та прогностикою розвитку соціокультурної системи, що в свою чергу має не лише соціальні та політичні, але й антропологічні наслідки. Доречно, скажімо, згадати переконання Марти Нуссбаум, яка зауважує: "Сьогодні відбуваються радикальні зміни в тому, чому демократичні суспільства навчають молодь, і ці зміни ще повністю не осмислені. Держави та їх системи освіти, які прагнуть прибутку, безтурботно позбавляються від умінь, які потрібні для збереження життєздатності демократії. Якщо подібна тенденція не зміниться, скоро всі країни почнуть продукувати покоління корисних машин, а не повноцінних громадян, які здатні самостійно мислити, критикувати традиційний уклад і розуміти значення страждань і досягнень інших людей" (Nussbaum, 2016). Загрозливим наслідком сучасних процесів комерціалізації та комодифікації в університеті може стати зникнення "незалежного інтелектуала", який дає студентам приклад того, що значить бути вільним і як можна творити простори свободи в сучасних умовах.

В той самий час, трансформація ролі та сутності освіти та університету - це важкий, болісний і тривалий процес, рефлексії сприйняття якого присвячена відома праця Біла Рідінгса “Університети в руїнах”. Рідінгс говорить, що “університет зараз перетворюються на принципово іншу інституцію, аніж це було раніше. Він більше не пов'язаний з національною державою, як основний виробник, захисник та розповсюджувач ідеї національної культури. Процеси економічної глобалізації принесли відносний занепад національної держави як головного джерела капіталу у світі. Внаслідок цього, університет перетворюється на транснаціональну бюрократичну корпорацію, яка або пов'язана з транснаціональними управлінськими утвореннями, на кшталт Європейського союзу, або ж функціонує незалежно за аналогією з транснаціональними корпораціями” (Readings, 1996).

Натомість, як і стверджував Жан-Франсуа Ліотар “знання виробляється і буде вироблятися задля того, щоб його продати; його споживають і будуть споживати заради того, щоб повернути назад у виробництво: в обох випадках мета одна – обмін” (Ліотар, 2000).

У 1980-х роках багато говорили про перехід від “індустріального суспільства” до “інформаційного суспільства”. Природні ресурси та виробництво більше не будуть рушійними силами суспільства. Новим королем стала інформація. У 1990-х роках люди почали говорити про “суспільство знань”. Вони почали усвідомлювати, що інформація сама по собі не принесе важливих змін. Ключовим моментом було те, як люди перетворювали інформацію на знання і керували цими знаннями. Зараз, у цифрову епоху, можна стверджувати, що навчання стане основою того, що можна назвати “суспільством творення”. Успіх у майбутньому базуватиметься не на тому, скільки люди знають, а на їхній здатності мислити і діяти творчо. Поширення цифрових технологій підкреслило необхідність творчого мислення у всіх аспектах життя людей, а також надало інструменти, які можуть допомогти їм вдосконалюватися і винаходити себе. У всьому світі комп'ютерні та комунікаційні технології сти-

мулюють новий підприємницький дух, створення інноваційних продуктів і послуг та підвищення продуктивності праці. Важливість добре освічених, творчих людей в організаціях є більшою, ніж будь-коли раніше.

Зігмунт Бауман пише, що університети сьогодні “...зіштовхнулись із необхідністю переосмислити і заново визначити свою роль у світі, який не потребує більше їхніх традиційних послуг, встановлює нові правила гри в престижність і впливовість, а також зі зростаючою підозрілістю дивиться на цінності, які відстоювали університети” (Bauman, 2013).

Висновки

Світ освіти завжди був плавильним котлом, горнилом змін. Він фактично перебуває в безпосередньому контакті з розвитком наших суспільств, незалежно від того, чи є вони демографічними, економічними, соціальними, культурними чи екологічними. Те ж саме стосується впливу технологічних і наукових інновацій на методи навчання і на інструменти, які ці методи все частіше використовують. Якщо взяти до уваги останні 25 років, то внесок технологічних і цифрових інновацій у методи навчання можна охарактеризувати як дуже значний. Сьогодні, після етапу, пов'язаного з впровадженням багатьох технологічних рішень, здається, що ми знову перебуваємо у фазі прискорення тенденції. Таким чином, створюються нові інструменти, а старі інструменти отримують нове життя або значно збільшують свою потужність. У висновку нашої статті підкреслюється, що переосмислення ролі освіти та університету стає невід'ємною частиною сучасного суспільства. Спрямованість на інновації, гнучкість, міждисциплінарний підхід та партнерство зі суспільством є ключовими складовими, які допоможуть університетам відповісти на виклики та забезпечити якісну освіту для майбутніх поколінь. Запропоновані стратегії та підходи мають потенціал не лише змінити освітню систему, а й позитивно вплинути на розвиток суспільства в цілому. Прийняття цих змін вимагає спільних зусиль університетів, політичних урядів, громадськості та інших зацікавлених сторін.

Список використаних джерел

- Белл Д. Прихід постіндустріального суспільства. Сучасна зарубіжна соціальна філософія. Київ : *Либідь*, 1996. С. 202.
- Калюжна Т. Основні напрями розвитку вищої освіти України у XXI столітті. *Вища освіта України*. 2006. Додаток 3. Т. 4 С. 106–114.
- Ліотар Ж.-Ф. Постмодерністська ситуація. Після філософії: кінець чи трансформація? Київ : *Четверта хвиля*, 2000. С. 71–90.

Рогожа М., Курбатов С. Місія університету в західноєвропейській культурі (етичні та соціологічні аспекти). *Філософія освіти*. 2017. № 2 (21). С. 40.

Bauman Z. The Individualized Society [Електронний ресурс]. - Режим доступу: https://books.google.com.ua/books/about/The_Individualized_Society.html?id=ivFAfmSxrF0C&redir_esc=y (дата звернення: 10.04.2024). - Назва з екрана.

Nikitenko Vitalina, Regina Andriukaitiene, Valentyna Voronkova, Olga Kyvliuk. Formation and development of smart society as high-minded, high-tech and high-intelligent community. *Humanities Bulletin of Zaporizhzhia State Engineering Academy*. 2017. С. 71-25.

Nussbaum M. Not for Profit: Why Democracy Needs the Humanities [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://press.princeton.edu/books/paperback/9780691173320/not-for-profit> (дата звернення: 10.04.2024). - Назва з екрана.

Readings B. The university in ruins [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://books.google.com.ua/books?id=ifoPEAAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=uk#v=onepage&q&f=false> (дата звернення: 15.04.2024). - Назва з екрана.

References

Bell, D. (1996). The advent of post-industrial society. Modern foreign social philosophy. Kyiv: Lybid. 202.

Kalyuzhna, T. (2006). Main directions of development of higher education of Ukraine in the 21st century. Higher education of Ukraine. Appendix 3, Vol. 4. 106–114.

Lyotard, J.-F. (2000). The postmodern situation / After philosophy: end or transformation? Kyiv: The Fourth Wave. 71–90.

Rogozha, M., Kurbatov, S. (2017). The mission of the university in Western European culture (ethical and sociological aspects). *Philosophy of education*. 2 (21). 40.

Bauman, Z. (2024). The Individualized Society [Electronic resource]. - Access mode: https://books.google.com.ua/books/about/The_Individualized_Society.html?id=ivFAfmSxrF0C&redir_esc=y (access date: 04/10/2024). - Title from the screen.

Nikitenko, Vitalina, Regina, Andriukaitiene, Valentyna, Voronkova, Olga, Kyvliuk (2017). Formation and development of smart society as high-minded, high-tech and high-intelligent community *Humanities Bulletin of Zaporizhzhia State Engineering Academy*. 71-25.

Nussbaum, M. (2024). Not for Profit: Why Democracy Needs the Humanities [Electronic resource]. - Access mode: <https://press.princeton.edu/books/paperback/9780691173320/not-for-profit> (access date: 04/10/2024). - Title from the screen.

Readings, B. (2024). The university in ruins [Electronic resource]. - Access mode: <https://books.google.com.ua/books?id=ifoPEAAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=uk#v=onepage&q&f=false> (access date: 04/15/2024). - Title from the screen.

Ihor, Kyvliuk – PhD student at the Department of Philosophy,
Sociology and Political Science, State University of Trade and Economics (Kyiv, Ukraine)
E-mail: i.kyvlyuk@knute.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1092-9126>

RETHINKING THE ROLE OF EDUCATION AND THE UNIVERSITY IN THE LIGHT OF PHILOSOPHICAL AND ANTHROPOLOGICAL CONCEPTS

Abstract

The importance of education and universities in the 21st century cannot be overstated. Education is the key to personal development, social mobility and economic prosperity. Universities and the educational system play a crucial role in social development and shaping the future, in training qualified personnel, developing research and innovation, and in creating active citizens. The purpose of the research is to analyze the rethinking of the role of education and the university in the prism of philosophical and anthropological concepts. Over the past decades, there has been a growing awareness of the need to adapt these institutions to changes in the world. The importance of these changes cannot be overestimated, and our future depends on how we rethink and reform the education system. This article is dedicated to the topical issue of rethinking the role of education and universities in the modern world. It identifies the key challenges facing the modern education system, including rapid technological change, globalization and changing labour market needs. It highlights strategies and initiatives aimed at adapting education and universities to new conditions, such as innovative teaching methods, interdisciplinary approach and active cooperation with society. The key aspects of rethinking the role of education and universities are explored, and the author concludes that the educational system needs to be constantly improved and adapted to modern challenges. The article also outlines possible negative factors and challenges that will occur in the future due to the introduction of fundamental changes in the already established educational processes. In general, the changing role of universities and education in the modern world reflects their importance as a driver of progress and development of society. Implementation of these changes requires universities to constantly adapt and innovate

their teaching approach to prepare students for the complex challenges of the future. This article is aimed at educators, academics, students and anyone interested in the future of education and its impact on society. Focus on innovation, flexibility, interdisciplinary approach and partnership with society are key components that will help universities to meet the challenges and provide quality education for future generations. The proposed strategies and approaches have the potential not only to change the educational system, but also to positively influence the development of society as a whole. Adopting these changes requires a joint effort between universities, political governments, the public and other stakeholders.

Keywords: philosophy of education, education of the 21st century, transformation of education, learning, globalization, university, information society.

© The Author(s) 2024

This is an open access article under
the Creative Commons CC BY license

Received date 07.03.2024

Accepted date 25.03.2024

Published date 07.04.2024

How to cite: Ігор, Кивлюк. Переосмислення ролі освіти та університету у призмі філософсько-антропологічних концепцій. *Humanities studies: Collection of Scientific Papers* / Ed. V. Voronkova. Zaporizhzhia : Publishing house “Helvetica”, 2024. 19 (96). P. 49–54.

doi <https://doi.org/10.32782/hst-2024-19-96-05>